

‘Wat ontbreekt is een roodgroene Fortuyn’

Het was een treffend beeld van een carrièreswitch. Toen we na een wandeling de kerk van het krakersdorp Ruigoord inliepen, klonk vanaf het podium (‘hoge tenor, beetje bariton’) de stem van een man die zichzelf begeleidde op gitaar en die we meteen herkenden: Dick Pels, voorheen links-liberale opinie leader, biograaf van Pim Fortuyn, later directeur van het wetenschappelijk bureau van GroenLinks, maar nu singer-songwriter.

door **JOHN JANSEN VAN GALEN**

Dick Pels (1948) is socioloog (‘in de jaren tachtig een voorhoede-discipline’), kende Pim Fortuyn via zijn studie – “we waren leeftijdgenoten, allebei marxist en in die oertijd allebei lid van de CPN, het partijboekje heb ik nog steeds” –, doceerde in Groningen en, omstreeks 2000, aan de Brunel University te Londen. Toen hij terugkwam in Nederland, was het land veranderd: Fortuyn was vermoord.

“Ik solliciteerde overal, maar het leverde niks op, ik werd nogal boos en besloot freelancer te worden. En het meest logische vehikel om een andere manier van schrijven te vinden, leek een boek over de ideologische ontwikkeling die Fortuyn had doorgemaakt.” Dat werd *De geest van Pim, het gedachtegoed van een politieke dandy*.

“Ik verzette mij tegen het idee van Fortuyn als charlatan, niets dan vorm zonder inhoud, van wie Jacques van Doorn en Bart Tromp heel neerbuigend zeiden dat hij alleen borreltafelverhalen afstak. Mijn idee was dat hij wel degelijk iets inhoudelijks te pakken had, op een unieke manier, vanuit zijn geaardheid die hij uitspeelde en die hij verbond met een vorm van nationalisme. Dat werd een knetterende combinatie: individualisme en nationalisme.”

“Fortuyn en ik liepen parallel tot 1988, toen hij afscheid nam van de Groningse universiteit en ineens omdraaide van een zeer linkse marxistische sociaaldemocraat naar een neoliberaal gedachtegoed, zichzelf als ondernemer ging zien en de OV-kaart ging managen. Maar in ’95 komt hij deels weer terug op dat harde neoliberalisme van de calculerende burger, ziet de nadelen daarvan in, nadert tot een

CDA-achtig gemeenschapsdenken en holt meteen door naar wat ik spruitjesnationalisme heb genoemd. De groeiende realiteit van de migratie in de oude wijken, waar hij zelf woonde, ondervond hij aan den lijve, maar hij maakte er een anti-islamverhaal over de volle breedte van. Hij schoor alle migranten over één kam en presenteerde een Nederlands nationalisme als remedie, als belofte van zekerheid en bescherming van de Nederlandse identiteit voor alle witte Nederlanders die zich bedreigd voelden.”

“Maar hij bleef vergaande neoliberale standpunten verkondigen: wie niet werkt zal niet eten, marktwerking in de zorg. Hij identificeerde zich met het slechtste deel van de ondernemersklasse: de vastgoedboeven door wie hij werd gesteund. Het zorgde voor een unieke combinatie die ik, met een valse knipoog naar nationaal-socialisme, nationaal-individualisme heb genoemd.

“Dat waren de twee elementen in het gedachtegoed van Pim waar anderen niets van wilden horen: het was volgens hen helemaal geen gedachtegoed, het was helemaal niks, alleen opportunisme op weg

naar het premierschap. Maar dat geloof ik niet. Hij had wel degelijk iets te pakken, al was het chaotisch, een soort bricolage. Die combinatie zag je ook elders: bij Jörg Haider, later bij Geert Wilders voordat hij sociaaldemocratische standpunten ging aanhangen over de zorg.”

Al twintig jaar geleden bepleitte Pels het samengaan van links Nederland. Hij schreef in 2004 een ‘progressief manifest’ als tegenhanger van het ‘conservatief manifest’ dat toen gepubliceerd was door Bart Jan Spruyt cum suis. “Er manifesteerde zich voor het eerst een rechtse intelligentsia die groter en groter werd, met de Burke Stichting, Andreas Kinneging, Afshin Ellian, Paul Cliteur. Links kreeg opeens een intellectuele pendant. Dat heeft Fortuyn tweeweg gebracht: de intellectuele opening naar rechts. Het debat is over de hele breedte in ere hersteld, dat kun je Fortuyn nageven. Daar hadden linkse denkers ook profijt van: het was een uitdaging en een flinke ook. En bovendien eentje die politiek de wind in de zeilen had en bleef houden.”

Uit dat progressief manifest

kwam de stichting Waterland voort, ‘een diffuus politiek gezelschap dat op afstand wilde blijven van praktische partijpolitiek, vanuit een sociaal-liberale inslag, met de nadruk op sociaal’. Onder de vlag van Waterland roerden intellectuelen als Paul de Beer, Marcia Luyten, Pieter Hilhorst en Pels zich op opiniepagina’s en in debatcentra.

“Een speerpunt was de kracht van een progressieve fusie. We bouwden veel contacten op in GroenLinks en de Partij van de Arbeid, ook met D66, maar het kwam niet van de grond vanwege partijpolitieke strubbelingen. De PvdA was nog veel te groot en dus te arrogant, GroenLinks was te veel Klein Duimpje en leed aan een calimerocomplex. Maar Femke Halsetma, die wij goed kenden en met wie wij een direct lijntje hadden, was een groot voorstander. Wouter Bos en andere PvdA-prominenten zag ik vaak en die deden allemaal alsof ze erg geïnteresseerd waren in zo’n linkse combinatie.”

Deden ze alsof? “Ze werden telkens teruggeroepen door de realiteit van de partijpolitiek. Het stuitte altijd weer op de grenzen van het politieke vermogen. Maar wij dachten: intellectueel gesproken hebben we het programma voor zo’n fusie al.”

Dat programma kwam voort uit de ‘positieve wending’ die Pels probeerde te geven aan de erfenis van Fortuyn. Dat werd zijn boek *Een zwak voor Nederland*, ‘een poging om diens populisme van een alternatief te voorzien, zonder die hang naar geborgenheid en een Nederlands tehuis, zonder dat nationalisme’. “Om dat niet met het badwater weg te gooien, maar een zwak idee van Nederland te formuleren. Een hard idee zou in de buurt komen van Fortuynisme.”

Maar staat Pels dan een ‘socialisme in dienst van het individualisme’ voor? “Dat is uniek, ja. Het idee is afkomstig van Jacques de Kadt (schrijver, PvdA-Kamerlid, 1897-1988, red.) en die had het er ook moeilijk mee in de PvdA, men vond hem maar een liberaal en dat was hij voor een deel ook. Socialisme ter wille van individualisme betekent dat je veel klassieke sociaaldemocratische herverdelingsmaatregelen moet nemen om ervoor te zorgen dat iedereen in staat is een volledig individu te worden. Dat cultuursocialisme zegt expliciet: bestaanszekerheid is de eerste taak, maar altijd met als doel voor ogen: verheffen van mensen tot een hoger beschavingsniveau.

“De Kadt ging ervan uit dat de Franse Revolutie door de democratie te vestigen de politieke angst had bedwongen en weggenomen.

Het socialisme zou de economische angst van mensen wegnemen, maar daarachter lag de psychische angst: de angst voor de ander, voor het vreemde, angst voor onzekerheid, om risico’s te nemen. Socialisme in dienst van individualisme, dat is een formule die ik nog steeds politiek relevant vind. Zekerheid bieden, ja, maar dat is niet het enige, want dan krijg je bieftuksocialisme. Het doel is om mensen op een hoger niveau van beschaving te brengen. Dat betekent terugdringen van geweld en van angst in alle vormen, ook in de taal: de taal van haatzaaien en *hate speech*. Kan nog steeds zo in praktijk worden gebracht!

“Je moet eerst armoede en economische achterstand bestrijden en kansen scheppen. Als je terecht sociaaleconomische angst voor achteruitgang ombuigt naar identiteitskwesaties, sta je aan de verkeerde kant van de politiek. Dat populisme moet in Nederland worden bestreden en dat kan alleen met een overtuigend programma. En mijn idee is dus dat dat al bestaat.”

“Zo wonderlijk: deze week nog schrijft iemand in de krant dat we eerst diepgaand moeten discussiëren over hoe GroenLinks en PvdA kunnen samengaan, want het gaat niet alleen om partijculturen, maar de programmatische inhoud is nog lang niet uitgekristalliseerd. Ik ben het daar totaal niet mee eens. Dat programma bestaat allang, noem het roodgroen, dat hoeft niet zo enorm uitgebreid te zijn.

“Wat ontbreekt is een roodgroene Fortuyn, een charismatische leider met moed die leiderschap toont en uitstraalt en die partijen met de koppen tegen elkaar slaat en zegt: nou gaan we effe samen, want dan worden we de sterkste partij van Nederland. Zo’n uitstraling van kracht trekt veel mensen aan, schept nieuwe kracht.”

“Jesse Klaver is er te aardig voor, je hebt doorzettingsvermogen nodig, een beetje hardheid en gemeenheid ook. Frans Timmermans? Hij is geen buitenstaander zoals Fortuyn was en die heb je misschien nodig om dit tweeweg te brengen, in ieder geval een heel sterk op Fortuyn lijkende figuur.”

Is dat geen personalisering van de politiek? “Die is overtuigend. Dat is de les van Fortuyn die blijft hangen en waarvan tot nog toe vooral rechts heeft geprofiteerd. Ja, je had Obama, maar daarna kwamen Orban, Bolsonaro, Trump – nou, daar word je koud van. Ik had lang een soort optimisme dat in het spoor van wat Fortuyn tweewegbracht, ook linkse

krachten daarvan konden profiteren, maar die hoop is ijdel gebleken, al moet het mogelijk zijn, zeker nu de tijdgeest schuift en kantelt. Het nieuwe regeerakkoord bevat allerlei linksige elementen waaraan ook Rutte moet geloven. En ik denk dat er nu veel meer aanleiding is voor links om ‘de puinhopen van elf jaar Rutte’ aan de kaak te stellen dan voor Fortuyn indertijd ‘de puinhopen van Paars’.”

In 2010 werd Pels directeur van het wetenschappelijk bureau van GroenLinks. Door de crisis van 2008 was hij zijn voornaamste opdrachten kwijtgeraakt, dus het kwam goed uit dat de partij hem vroeg te solliciteren. Maar een glorieus werd het niet en hij denkt ‘dat zo’n wetenschappelijk bureau bestaat bij gratie van de subsidie’.

“Het is maar een kleine bijwage, een enkele keer kun je dwarsige dingen publiceren die dan misschien na tien, vijftien, twintig jaar wel enigszins aankomen.” Maar het ambitieuze project Vrijzinnig Paternalisme dat hij op touw zette, ‘viel helemaal plat’. Die essaybundel volgde opnieuw het spoor van De Kadt naar sociale zekerheid en verder naar ontplooiing van het individu. “Het oude paternalisme, neerbuigend, betweterig, wezen we af. Maar hoe kun je die ambitie koppelen aan het idee van vrijzinnigheid dat de kern is van het GroenLinkse denken: met ruimte voor individualisme, tolerantie en afwijkend gedrag? Vrijzinnigheid en paternalisme waren voor ons geen tegenstrijdige doelstellingen, we zagen paternalisme als het bevorderen van een vrijzinnige cultuur.”

Maar bij de presentatie verklaarde toenmalige partijleider Jolande Sap meteen: “GroenLinks is niet van het paternalisme,” en daarmee was het project ten grave gedragen. Toen Sap er door premier Rutte ‘aan de keukentafel van haar medewerker’ werd ingeluid ‘met beloften die nooit waargemaakt werden (zoals: dat het een politieopleidingsmissie zou worden) om de Kunduzmissie te steunen’, verklaarde Pels zich daar publiekelijk tegen en kreeg hij prompt het consigne om de woordvoering voortaan aan ‘voorlichting’ over te laten.

“Wanneer we als directeurs van wetenschappelijke bureaus van links tot rechts bij elkaar zaten, klaagden we, tot en met Patrick van Schie van de Teldersstichting (VVD): We hebben niks te vertellen.

“Ik ben nooit bang geweest voor een flinke switch, en de muziek was altijd bij mij gebleven,” verklaart Pels zijn ommezwaai

Dick Pels

FOTO'S DICKPELS.NL

naar het singersongwriterschap. Als student speelde hij al in een band die Punky’s Dilemma heette. Hij was opgegroeid in Bussum en fietste als scholier vaak de hei over naar ‘de Hilversumse popscene’, temeer omdat daar zijn ‘eerste grote liefde’ woonde, die ook in een bandje zong. Zodoende is het wel mooi dat hij ruim een halve eeuw later enige malen heeft opgetreden in De Vorstin te Hilversum, ‘een van de mooiste podia voor singersongwriters’.

Als hij erop terugkijkt, is hij na zijn pensionering bij GroenLinks ‘wel heel erg fanatiek muziek gaan maken’, zoals hij zich ook ‘fanatiek’ gestort heeft op het plastic visen ten dienste van schoner water waarin, aan de Amsterdamse Zoutkeetsgracht, ook zijn woonboot afgemeerd ligt. Het is een oud motorjacht, een zogeheten bakdeksalonkruiser, in 1917 gebouwd voor de Rotterdamse reder Goudriaan, die er zijn oorlogswind in stak. Nymphaea heet het, Latijn voor Waterbloem. Pels heeft over de historie van de boot – “Koninklijke familie aan boord!” – net een boek voltooid.

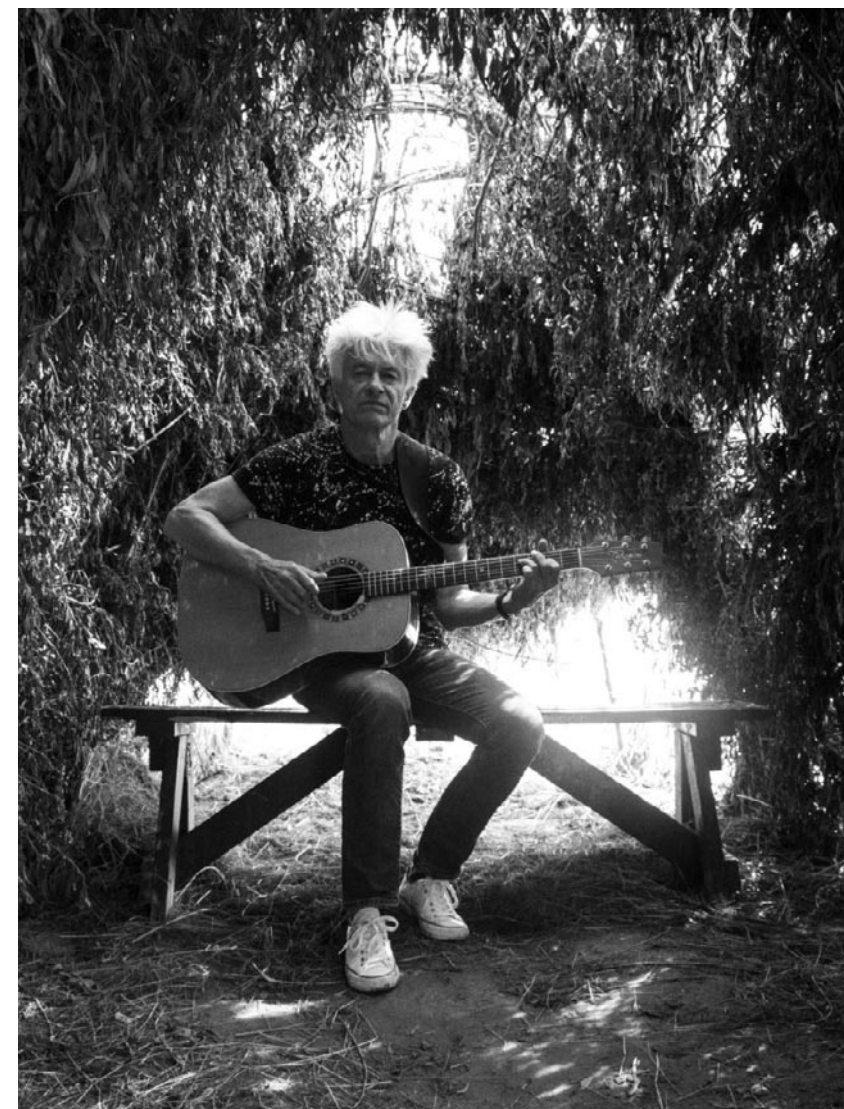
Omstreeks zijn twintigste werd musicien ‘een vrolijke bijzaak’, toen hij zich steeds meer liet opslokken door de studentenbeweging. “De muziek bleef bij mij, maar tussen de schuifdeuren.” Toen hij na 2013 weer op podia

wilde optreden, ontdekte hij dat je erkend kunt worden door het *Amsterdam Singersongwriters Guild*, waarvoor gegadigden auditie moeten doen: drie songs. “De eerste keer was ik zo benauwd dat ik halverwege ben omgekeerd, terug naar huis.”

Hij bracht inmiddels drie cd’s uit en is op de laatste, *All the little things*, erg trots, “want ik heb bijna alles zelf gedaan, in mijn thuisstudio hier onder in het schip, en voor het eerst instrumenten bespeeld als de mandoline en de lapsteel.” Zijn genre beschrijft hij als ‘melodieus liedjes, Beatleachtig’. “Paul McCartney is mijn grote held, Eric Clapton, Ray Davies van de Kinks. De thema’s zijn emotioneler en directer dan wat ik vroeger schreef, ze komen uit mijn persoonlijk leven, maar zijn soms ook politiek zoals *Aleppo Blues* en *Fishing for Plastic*.”

Van zijn vijftig jaar jongere mede-singersongwriters valt hem ‘de ikerichtheid’ op. “Ze zingen allemaal over hun emoties, maar het is steeds hetzelfde verhaal. Ze kopen met subsidie van hun ouders een gitaar van drieduizend euro en hebben het volste recht ontdekt te worden.”

“Ik ben alleen teleurgesteld,” zegt hij ten slotte, “in de politiek, in de hilstand, het onvermogen om te veranderen.”

Dick Pels, de singer-songwriter.